

De Hervormde Pastorie te Princenhage

door

Dr. F. A. BREKELMANS

Tegenover de eeuwenoude katholieke kerk van de H. Martinus en naast de in waterstaatsstijl gebouwde hervormde kerk staat aan de Dreef te Princenhage een breed, laat 18e eeuws pand, met een hoog zadeldak en stoeppalen. Het vormt een harmonisch geheel met de hervormde kerk, de belendende panden en de vier forse bomen ervoor. Lange tijd is het huis de woning geweest van de hervormde predikanten en in de jaren 1803—1819 werd er zelfs de hervormde kerkdienst gedaan. Het vervulde een kerkelijke functie in het dorp Princenhage gedurende ruim 150 jaar.

De oorsprong gaat terug tot de eerste helft van de 17e eeuw, toen het werd gebouwd op het terrein van de herberg Het Roode Hert, de oudste nog bestaande herberg in Breda. Dit huis was met aangrenzende panden aan de „Kercke-Cingel” in de zomer van 1615 afgebrand en door de toenmalige eigenaar Jhr. Du Blioul herbouwd. Na diens dood ging het huis in 1637 over aan Jacob Hendrik Bellekens, die in het oostelijk deel van de tuin een woning bouwde. Uit de herberg Het Roode Hert ging op dit huis over een rente, verschuldigd aan de Tafel van de H. Geest te Princenhage.¹ Bellekens verkocht het nieuwe huis in 1641 aan Michiel Adriaen van den Eynden in ruil voor de Heyacker op Buerstede.² Deze deed het pand in 1642 over aan de substituut-secretaris van Princenhage Quirijn Hendrix de Clercq, die er heel lang eigenaar van is geweest. In 1642 werd het huis gezegd te liggen: „tegen het kerckhoff”. De Dreef namelijk, waaraan het thans ligt, bestond toen nog niet.³ Deze werd pas in 1646 aangelegd als rechtstreekse verbinding van het Mast- met het Liesbos via de Markt van Princenhage.⁴

De Clercq's weduwe, Johanna van Huysen, hertrouwde later met de schepen Pauwels Sleeboom. Na diens overlijden bleef zij er met twee

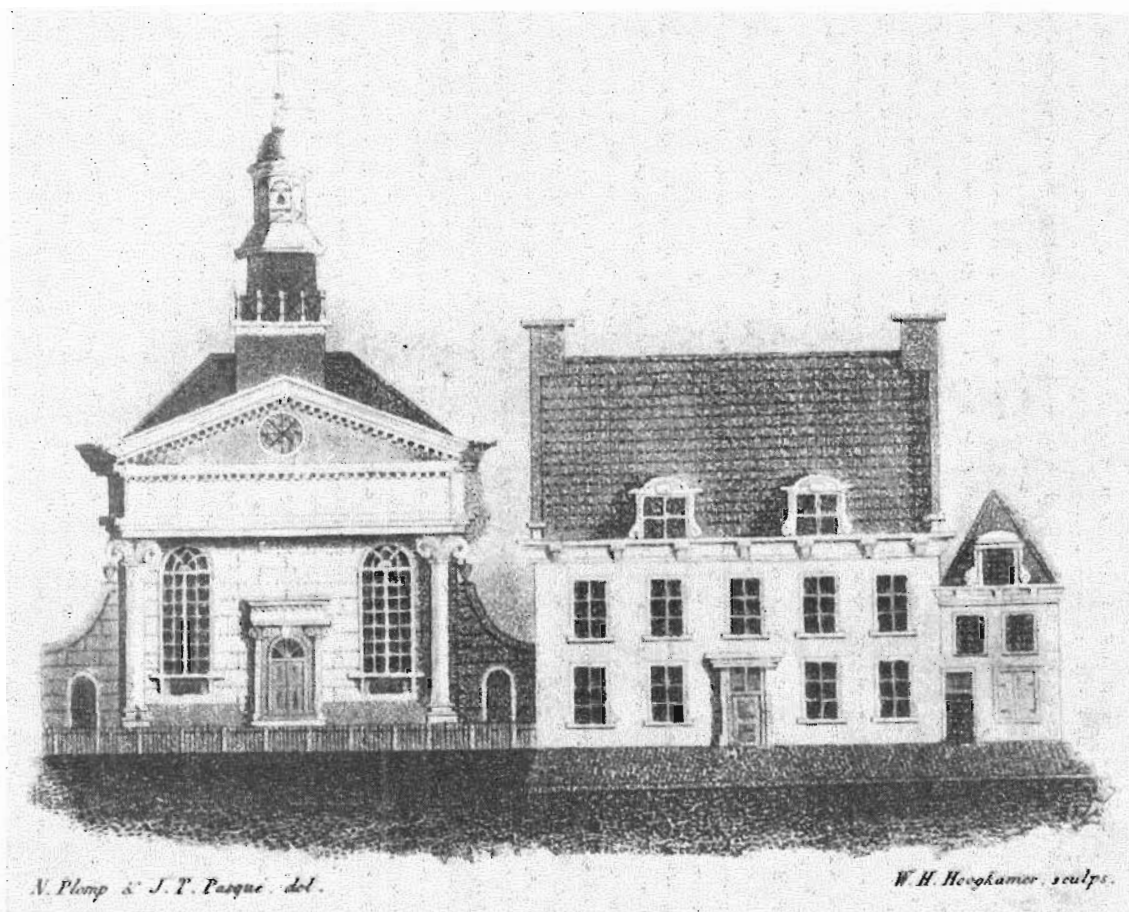
dienstmeisjes in wonen.⁵ Na haar dood werd de woning in 1708 verkocht aan een belangrijke inwoner van Princenhage, Jhr. Laurens Bacx. Bij die gelegenheid werd het omschreven als:

„het groot huys mette schuere, pleyne, hovinge ende erffnisse, met alle de verdere toebehoorten, ap- en dependentiën van dien daer de voorgemelte wede in is gestorven met het cleyn huysken daer zuytwaerts aen en tegen gestaen en gelegen in de Haghe by ofte ontrent de kercke”.⁶

Het bewuste kleine huisje bestaat altijd nog. Vermoedelijk is het gebouwd door de eigenaar van nummer 7 ten behoeve van de koetsier of huisknecht.

Laurens (Laureys) Bacx was sedert 1701 schout van Princenhage en stamde uit een oud geslacht van ambtenaren en officieren. Zijn vader Johan Bacx was van 1634—1676 schout en secretaris van dit dorp geweest.⁷ In zijn ambt trad Bacx jr. niet altijd correct op. Omstreeks 1716 pleegde hij nl. knoeierijen bij de uitvoering van een plakkaat op de gemene middelen, een der voornaamste in de generaliteitslanden geheven landsbelastingen. Dit officiële stuk was niet volgens de vormvereisten in het dorp gepubliceerd en bond dus de inwoners niet. Nochtans heeft Bacx een aantal mensen beboet wegens het bezit van „queerens of handmoolens”. Bacx werd hiervoor in 1719 voor de Raad van State gedaagd, die hem na uitvoerig onderzoek op 31 maart 1721 ontzette uit zijn ambt en verbande uit de Republiek voor een periode van zes jaar.⁸ Tijdens dit proces was Bacx al niet meer in Princenhage woonachtig. Zijn persoonlijke moeilijkheden leidden ook tot het ontstaan of niet afdoen van schulden. Zo bleek de koopsom van het huis uit 1708 in 1721 nog niet te zijn voldaan.

Daarom begon Perina van Huysen een procedure van beslaglegging, de zgn. *bezetting*, die ons aanleiding geeft om enigszins op deze vorm van oud-Bredase rechtspleging in te gaan. De procedure was aan stricte vormvoorschriften gebonden en omvatte o.a. een groot aantal publicaties met lange tussenliggende termijnen. Zo kon het gebeuren, dat de bezetting in november 1724 begon, maar eerst in de zomer van 1727 eindigde met overdracht van het huis aan een nieuwe eigenaar. In het kort komt de gang van zaken hierop neer.⁹

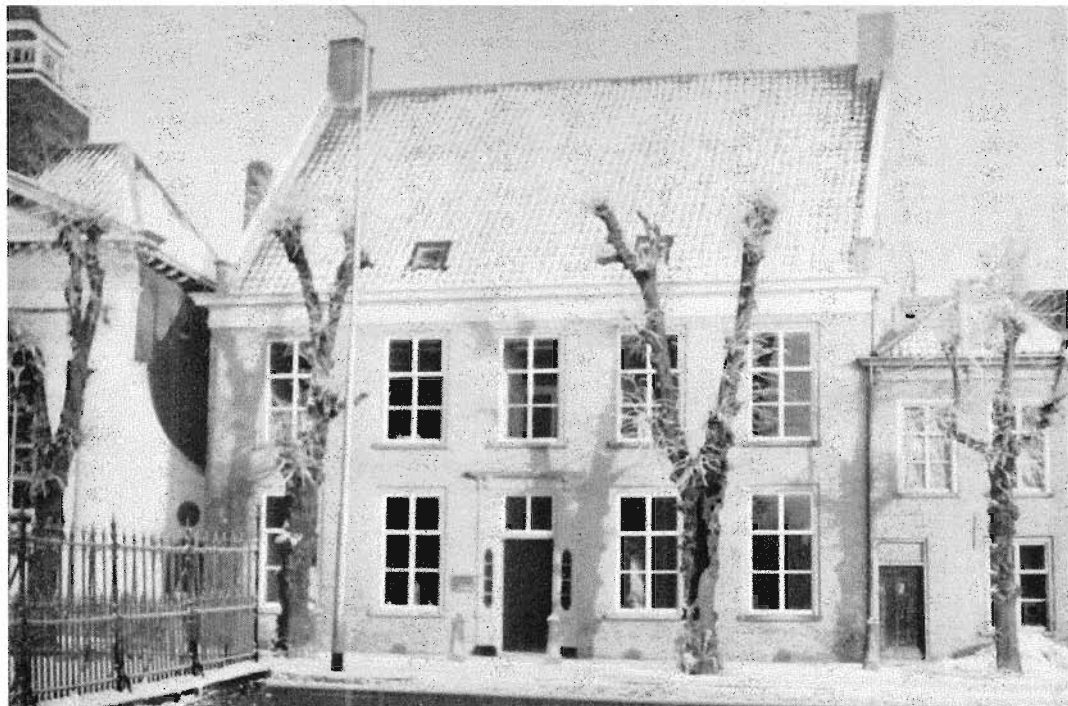
15. Hervormde Kerk en Pastorie te Princenhage, 1819.

Uit een boek van A. N. van Pellecom,
Bibliotheek van her Prov. Genootschap,
's Hertogenbosch.

16. De Hervormde pastorie vóór de restauratie, 1964.

Foto Monumentenzorg.

17. De Hervormde Pastorie nà de restauratie, gefotografeerd in de sneeuw, december 1973.

Foto Dr. F. A. Brekelmans.

Gemeentearchief, Breda.

Het huis werd 22 november 1724 in bezetting genomen. Dit werd tweemaal gepubliceerd en daarna werd de bezetting tweemaal vernieuwd. Vervolgens moesten de schepenen van Princenhage van de vordering van Perina kennis nemen, d.w.z. vaststellen, dat het verschuldigde bedrag (f 2475,—) juist was en dat het uit een erkende vordering voortsproot. Dit vaststellen werd genoemd *schepenkennis leiden*. Nadat de schout van het dorp deze „kennis” voor executie had getekend, ging de plaatselijke gerechtsdienaar, de vorster, aan het huis „heuschen pant halen met splinter, ros en rijs”. Het was gebruikelijk een dergelijk pand te halen, tegen dat men levering van een onroerend goed deed. Levering moest plaats hebben, omdat anders de bezetter zijn vordering niet aan het huis kon verhalen door tot verkoop daarvan over te gaan. Heusch pant betekent in dit geval *gering* pand, of zoals de Costumen van Breda zeggen: „maer sullen alle executiën naer ouder ghewoonte moeten worden begost by heuschen pant te halen, dat is met eenige cleynicheyt, die by den executeur onder sijnen mantel, sonder dat opte strate wordt ghemerckt, ghedraghen can worden”.¹⁰

De uitdrukking „met splinter, ros en rijs” is zeer oud. Ros of rusch is een kluit aarde of graszode, een deel in dit geval van de ondergrond van het huis, waardoor de bezetter hiervan iets tot zich neemt. Door het steken en overreiken van een graszode werd eigendom of bezit afgestaan; door ze aan te nemen aanvaard.¹¹ Rijs betekent takje of twijg en kan in dit geval genomen zijn van bomen, die op het perceel groeiden. De splinter kan afkomstig zijn van het huis zelf.¹²

Na het pand halen werd ter vierschaar „koopdag gelegd”, waarbij de executeur het goed kon kopen „uit 's Heren hand”, d.i. uit handen van degene die de hoogste rechtsmacht in deze streek bezat, de Heer van Breda. Deze was niet zelf tegenwoordig, maar in zijn plaats trad de schout op. Als niemand een hoger bod deed dan de beslaglegger wees de schout hem het goed toe, of, zoals art. 180 van de Stijl van procederen voor de Bredase schepenbank zegt: „ende sal hem oock by den schouteth daer van den slagh (= handslag) worden ghegeven, indien niemant den coop en verdiert”. Met tussenpozen van twee maanden volgden hierna drie Zondagse proclamaties omtrent het gebeurde. Hierna moest een of twee jaar gewacht worden, waarna de executeur tot openbare verkoop

van de goederen aan de meestbiedende kon overgaan, echter niet zonder opnieuw tweemaal drie Zondagse proclamaties te doen. Gedurende al die tijd kon de eigenaar van het huis nog de bezetting ongedaan maken en zijn volle rechten herwinnen. Deed deze dat niet, dan had publieke verkoop plaats „met het uytgaan van de bernende wassche keersse”. Dit geschiedde nu te Princenhage op 27 juni 1727, waarbij de schout van Princenhage, Lubertus Stuerman, voor de som van *f* 1755 eigenaar werd. Ook bij deze verkoop stuiten we op een zeer oud gebruik, de kaarskoop, die in de Zuidelijke Nederlanden bij openbare verkoop van onroerend goed werd gehandhaafd. De meestbiedende, op wiens bod de kaars uitbrandde, bleef de koper.¹³

Over de hier geschetste procedure verscheen in 1787 een dissertatie van de Bredenaar S. B. Jantzon, die diverse elementen meent terug te vinden in het Frankische recht, zoals ons dit is overgeleverd in de *Lex Salica*.¹⁴ Bij de verkoop waren inbegrepen enige delen van de inboedel, nl. de „behangsels” (geschilderd behang) en een reekbank.¹⁵

Blijkens de hoofdgeldlijst van 1732/1733 bewoonde Stuerman dit huis met zijn vrouw, Maria Johanna Verriek, drie kinderen, een knecht en twee dienstboden.¹⁶ Stuerman kocht in het jaar 1742 nog van Bartha Verriek een ander groot huis met stal, koetshuis en wagenhuis, gelegen aan de Markt alhier, ter plaatse van het tegenwoordige pand Haagsemarkt 23. Dit laatste heeft hij vermoedelijk tot zijn dood in 1762 bewoond. Stuerman verkocht het perceel aan de Dreef in 1749, wederom in publieke veiling, aan Maria Flipse, weduwe van Pieter Adriaensen, voor *f* 2300,—,¹⁷ die het op haar beurt in 1761 voor *f* 1600,— eveneens in openbare veiling liet verkopen aan de schoolmeester van Princenhage „Sieur” Johan Frederik Osman.¹⁸ Reeds bij de transactie van 1749 bleek het huis verhuurd te zijn aan de secretaris van het dorp, Jan Georg Nummer voor *f* 90,— per jaar, welke huur in 1761 nog voortduurde. Zo werd de schoolmeester de huisbaas van de dorpssecretaris. Osman verkocht het huis c.a. in 1768, het jaar van Nummers' dood, voor *f* 2500,— aan de kolonel Hendrik Cornelis Steenis.¹⁹

Steenis woonde hier in 1770/1 met zijn vrouw, een zekere mej. Didericx, een knecht en twee dienstboden. In 1774/5 woonde ook nog bij hem in Vrouwe Wilhelmina Charlotte Deyts met haar twee kin-

deren.²⁰ De kolonel heeft vermoedelijk de woning haar huidige gedaante gegeven. De koopsom immers blijkt bij de volgende verkoop in 1776 gestegen tot f 8000,—, hetgeen, daar een geldontwaarding van betekenis in die periode niet waarschijnlijk is, op een belangrijke verfraaiing of vergroting moet duiden. De bouw van het huis in zijn huidige vorm moet dan tussen 1768—1776 gesteld worden. De datering „laat achttiende-eeuws” in de Monumentenlijst der gemeente Breda is daarmede wel in overeenstemming.

Tegen dit vermoeden pleit, dat het complex tot het jaar 1776 in transport- en verkoopakten steeds wordt aangeduid als huis *met schuur* etc. Pas bij de dadelijk te vermelden verkoop in 1779 is sprake van een huis *met koetshuis*, dat hetzelfde moet zijn als het gebouw, dat in 1819 werd afgebroken om plaats te maken voor de huidige hervormde kerk. Het koetshuis moet dan zijn gebouwd tussen 1776—1779. Maar het bouwen van een koetshuis kan zeer wel duiden op een algemene verbetering van uiterlijk en aanzien van het complex, m.a.w. ook op een verbouwing van het „groot huys” in de huidige vorm. In dat geval is de zo aanstonds te noemen eigenaar Camijn de bouwheer van het huis geweest.

Hieraan kan nog worden toegevoegd, dat in 1777 een ander aanzienlijk pand in het Dorp is tot stand gekomen, nl. de nog bestaande woning van Johan Adriaan Rijcken, de laatste schout van Princenhage onder het ancien régime (1771—1795). Dit pand, aan de Haagsmarkt no. 11, wedijvert ondanks een gedeeltelijke bestemming tot zakenpand altijd nog in aanzien met Dreef no. 7. Als naijver tussen Rijcken en Camijn een rol heeft gespeeld heeft de een de ander tot het stichten van een huis aangespoord.²¹

In 1776 werd koper van het huis Jean Camijn, een rijke bewoner van Princenhage, die kort daarna ook de buitenplaats Lindenburg aan de Sprundelsebaan kocht.²² Behalve een knecht en vier (!) meiden had hij ook nog „een swarte jonge” in huis (1777).²³ Zijn vrouw is reeds in 1778 gestorven.²⁴ De weduwnaar droeg het huis al in 1779 over aan Jean Marinus Derieux, kapitein bij het eerste bataillon van de luitenant-generaal Prins van Holstein Gottorp, en inwoner van Teteringen. In de vestbrief wordt vermeld dat bij het huis behoorde een schuur, koetshuis,

stal „en verdere timmerage”. Ditmaal bedroeg de koopsom f 9200,—.²⁵ Derieux woonde hier in 1792 met zijn vrouw Maria Margaretha Pels en slechts een dienstbode²⁶ en bleef tot in de Bataafse tijd eigenaar. In het jaar 1803 liet hij de woning voor f 7200,— transporteren aan de *Kerkeraad der gereformeerde gemeente van De Hage*.²⁷ De hervormden hadden om twee redenen behoefte aan dit huis: vooreerst hadden zij de grote dorpskerk in 1800 moeten afstaan aan de katholieken; ten tweede moest hun predikant in 1801 ook de pastorie verlaten, die tegen de katholieke kerk was aangebouwd.²⁸

De eerste predikant, die in het pas gekochte huis kwam wonen, was Ds. R. H. van Altena (1803—1811). De kerkdiensten voor de slechts 64 lidmaten tellende gemeente werden gedaan in de rechter voorkamer totdat in 1819 het huidige hervormd kerkgebouw met steun van de Koning tot stand kwam. Zoals gezegd werd dit gebouwd op de plaats van het daarvoor afgebroken koetshuis. De afkomende Bentheimer-steen werd in de kerk verwerkt. De laatste dienst in de pastorie werd op 26 september 1819 gehouden, de eerste dienst in de protestantse kerk had op 30 september d.a.v. plaats.²⁹ De pastorie is vanaf de vorige eeuw door elf predikanten met hun gezin bevolkt. Het waren:

- R. H. van Altena (1803—1811)
- J. A. van Asperen (1814—1816)
- A. N. van Pellecom (uit Schiedam) (1816—1833)
- J. A. van Asperen (1822—1866)
- J. M. Cordes (1866—1872)
- J. Kuylman (1872—1879)
- C. J. Lammerink (1880—1882)
- J. J. Eigeman (1883—1885)
- Dr. A. C. J. van Maasdijk (1886—1895)
- H. E. Vinke (1895—1900)
- J. Kuylman (1901—1909)
- Th. J. W. Cieremans (1909—1937)
- H. Coolsma (1938—1965)³⁰

In de jaren 1967—1968 kwam onder architectuur van Ir. J. de Wilde te Breda de restauratie van het kerkgebouw tot stand. Het is jammer, dat de kerkvoogden het herstel der langzamerhand zeer ver-

vallen pastorie niet hebben aangedurfd. De Nederlands Hervormde Gemeente van Princenhage was inmiddels met die van Breda verenigd, waarna de plaatselijke predikant naar Breda verhuisde. Vanaf december 1968 stond het grote eerbiedwaardige pand leeg en lokte menige aspirant-koper aan. Allen schrokken echter terug voor de hoge restauratiekosten totdat de exploitatie-maatschappij „De Dreef” te Breda het huis in 1970 door de zorg van Mr. C. Overwater aankocht. De gemeente Breda kende bij raadsbesluit dd. 20 januari 1972³¹ een subsidie groot f 58.825,— toe in de op f 235.300,— geraamde subsidiale restauratiekosten. Dit laatste bedrag werd later verlaagd tot f 176.607,—, waarna het gemeentelijk subsidie tengevolge van een verhoogde subsidiënorm merkwaardig genoeg steeg en f 80.180,— bedroeg. De bijdrage van het rijk werd op f 52.982,— bepaald, die van de provincie op f 16.954,—, totaal 85% der kosten of f 150.116,—.³²

Nadat de R.K. parochie van de H. Martinus nog had overwogen om in dit huis haar pastorie te vestigen, werd het pand in 1972 doorverkocht aan het Architectenbureau Oomes en Bogaert B.V. te Breda, dat het huis met grote liefde en deskundigheid deed herstellen. Dit werk kwam in december 1973 gereed, waarna het gebouw in gebruik werd genomen door het Administratiekantoor voor het R.K. onderwijs. Gelegen aan het begin van de Dreef vormt het pand een sieraad voor het dorp Princenhage. Zijn stijlvolle gevel bepaalt op deze plaats mede het dorpsgezicht.

We hebben hierboven gezien, dat het patriciërshuis Dreef 7 rond 1640 werd gebouwd in de tuin van de herberg Het Roode Hert. Tussen 1768 en 1779 kreeg het huis zijn huidige gevel en indeling, mogelijk door de zorg van de welgestelde Jean Camijn. Het huis diende tot woning van twee schouten, een dorpssecretaris en twee hoge officieren. Van 1803—1968 had het een functie als kerk (1803—1819) en woning van de predikant. Moge het met de huidige bestemming ten dienste van het onderwijs nog lang ongerept voortbestaan.

AANTEKENINGEN

- ¹ F. Brekelmans, „De herberg het Roode Hert te Prinsenhage”, *Taxandria* XLIV (1937) 199-208.
- ² Gemeente-archief Breda (GAB), R Breda 724, akte dd. 7 mei 1641.
- ³ Ibidem, akte dd. 12 maart 1642.
- ⁴ F. A. Brekelmans, „De oude dorpschool van Prinsenhage”, *Brabantia* XII (1963) 262-263.
- ⁵ GAB, Oud-archief van Princenhage no. 36, hoofdgeldlijst 1707: „de wede Paulus Sleeboom en twee meysens”.
- ⁶ GAB, R Breda 735, akte dd. 17 mei 1708. Het transport geschiedde door Perina van Huysen, echtgenote van Cornelis Vereyck, als erfgename van haar zuster. Perina's wapenbord werd na haar dood op 6 april 1735 in de Grote Kerk te Breda opgehangen.
- ⁷ Zie voor de ambtsperiode van Joh. Bacx de resolutieboeken in het dorpsarchief. Overigens is voor deze familie te raadplegen Th. A. Boeree, *De kroniek van het geslacht Backx* (Wageningen, 1943) 544. Laurens Bacx maakte in 1715 zijn testament voor notaris Willem van der Cruyssen te Antwerpen. — G. L. Meesters, „Ver van huis”, *Gens Nostra* XXII (1967), 90.
- ⁸ Zie de gedrukte „Sententie”: Alsoo Laurens Bax . . . In 's Gravenhage by Paulus Scheltus . . . anno 1721 (Knuttel IV, p. 50).
- ⁹ GAB, R Princenhage 99, akte dd. 4 juli 1727; zie voor de schepenkenis R Princenhage 48 en voor de publieke verkoop R Princenhage 203.
- ¹⁰ Art. 173 van de Costumen van Breda, stijl van procederen voor de hoofd- en leenbank en de schepenbank te Breda, in J. B. Christyn, *Brabant's Recht* II (Antwerpen, 1682) 862; K. Stallaert, *Glossarium van verouderde rechtstermen*, (Leiden, 1890) 591.
- ¹¹ Stallaert, *Glossarium*, 340, waar vermeld wordt een „pant van rusch of rijs, gage de gazon ou rameau”; Middelnederlandsch Woordenboek VI ('s Gravenhage, 1907) kol. 1708; M. J. Noordewier, *Nederduitsche Regtsoudheden* (Utrecht, 1853) 29.
- ¹² Ibidem, 1398; Noordewier, *Regtsoudheden* 31 e.v.
- ¹³ Stallaert, *Glossarium* 49; S. J. Fockema Andreae, *Het oud-nederlandsch burgerlijke recht* (2 dln; Haarlem, 1906) II, 28.
- ¹⁴ *Dissertatio Antiquario-juridica inauguralis de pignoris-capione fori Bredani, quam besetting vocant* (Leiden, 1787) 19.
- ¹⁵ GAB, R Princenhage 23, akte dd. 3-10-17 april 1727. De betekenis van het woord reekbank is niet geheel duidelijk. Volgens J. H. Hoeufft, *Proeve van Bredaasch Taal-eigen* (Breda, 1836) 484 wordt reek „alhier ten platten lande genoemd hetgeen wat voor het bebouwen en bewerken, het bemesten en bezaaijen van het land betaald wordt, alsmede de mest en het zaad, welke in het land steken”. In onze hedendaagse taal kennen we slechts het woord reekbank, dat volgens Van Dale „bank voor draadtrekken” betekent. Kiliaen, *Etymologicum Teutonicæ linguæ* (Antwerpen, 1599) stelt reek-banck met pynbanckee gelijk.
- ¹⁶ GAB, Oud-archief van Princenhage no. 35. De kinderen heetten Barta, Antonia en Prunelus Antonij. In 1739 worden als kinderen slechts Barta en Warnoldus genoemd. Bartha was in 1732 organiste in de hervormde kerk. Schout Mr. Lubertus Stuerman stierf in dit dorp en werd 17 aug. 1762 begraven. Tevoren was hij van Woensdag tot Zaterdag overluid met de grote en de kleine klok. Ook werden bij zijn graf twee wapenborden opgehangen.
- ¹⁷ GAB, R Princenhage 104, akte dd. 1 juli 1749; de veilingakte dd. 17-31 mei 1749

- in R Princenhage 212. Het kleine huisje was verhuurd aan Adriaentie Huybregts, wed. Willem Peeters de Jongh voor *f* 14,— per jaar. De huurder van het grote huis mocht de door hem geplante bomen en de aangelegde *espargiën* meenemen of tegen vergoeding achterlaten.
- 18 GAB, R Princenhage 107, akte dd. 21 mei 1761; de veilingakte in R Princenhage 215; het kleine huisje was verhuurd aan de wed. Corn. Wagemakers. De huurder der hoofdwooning reserveerde voor zich een duivekot in den hof.
- 19 GAB, R Princenhage 108, akte dd. 29 nov. 1768. — Jan Georg Nummer, in 1697 te Diez (prinsdom Nassau-Diez) geboren, werd in 1734 benoemd tot dorpssecretaris, in 1739 werd hij door de Raad van Brabant genaturaliseerd tot Brabander. Hij stierf alhier 2 okt. 1768.
- 20 GAB, Oud-archief van Princenhage no. 43. De inwonende juffrouw Diederix kan familie geweest zijn van de Princenhaagse predikant Ds. Ernest Ludov. Diederix (1702—1711). Kolonel Steenis stierf 10 april 1776 en werd alhier begraven. Het begraafboek (GAB, Collectie DTB no. 146) zegt: „den Weled. Gestr. Heer C. H. Steenis, Coll: ten dienst deeser Landen, is in stilte des Avonds om negen uren op het Hooge Choor in den Graffkelder van de Heere en Juffrouw de Mestral bijgeset, sonder luijen off statie, als alleen ses vlam-bouwen en daar van genooten *f* 72,—”.
- 21 GAB, Oud-archief van Princenhage, Pondboek 1750, supplement no. 1400a. De bestaande panden had Rijkken verkregen bij vest resp. vermangeling dd. 18 jan. 1777. Blijkens de bestekken, bewaard in GAB, Collectie Pels Rijkken no. 81 is het schoutshuis voor *f* 4800,— gebouwd door de Princenhaagse timmerman Anthonij Grootens.
- 22 GAB, R Princenhage 110, akte dd. 11 sept. 1776, De vestbrief van Lindenburg (in hetzelfde register) dateert van 1 okt. 1777.
- 23 GAB, Oud-archief van Princenhage no. 43.
- 24 Het begraafboek (DTB no. 146) zegt: „1778, Augustus, 10e dito: Johanna . . . huysvrouwe van de Heer Camijn int Dorp, niet geluyt *f* 72-5-0 en voor de kerk *f* 28,—”.
- 25 GAB, R Princenhage 110, akte dd. 15 maart 1779. Het huis c.a. was toen 90 + 14 vierkante roeden groot, d.i. ruim 3000 m². In het Pondboek 1750 in het oud-archief van Princenhage komt Derieux voor onder no. 1400 hh, Camijn onder 1400 u, Steenis onder no. 946 en Maria Flipse onder no. 1335.
- 26 GAB, Oud-archief van Princenhage no. 45. In eerste echt was Derieux gehuwd met Francina van Schwarem, die alhier overleed in 1780. Het begraafboek schrijft hierover: „(1780) September, den 8 dito. Fransina Swarm, huy(s)vr. van den Heer Capt. de Jeu, deese is sonder luijen in de graffkelder van den Heer en Juffrouw Mestral met statie bijgeset en daar voor bij moderatie ontfangen *f* 36,—”. Derieux' huwelijk met Maria Pels werd 28 okt. 1783 in de Grote Kerk te Breda gesloten. Zie J. A. Jaeger, „Inventaris van het familie-archief Pels Rycken 1603—1949” (niet uitgegeven inventaris Gem. Archief-dienst Breda, 1969) 85. Zie over het geslacht Van Schwarem: F. Brekelmans, „Genealogische fragmenten. 6. van Schwarem”, *Taxandria* XLIII (1936) 259-260.
- 27 GAB, R Princenhage 116, akte dd. 2 juli 1803. Er is nu sprake van een herenhuis, koetshuis etc.
- 28 G. C. A. Juten, *De parochiën in het Bisdom Breda, Dekenaat Breda II* (Bergen op Zoom, 1935) 26 en 34; Terveer, „Hervormde predikanten te Princenhage”, *Navorscher* XLVII (1897) 530.
- 29 A. N. van Pellecom, *Aanspraken en leerrede bij de sichtig van een nieuw kerk-*

- gebouw ('s Gravenhage, 1820) XII. De eerste steen was op 22 maart 1819 gelegd.
- ³⁰ Terveer, *Hervormde predikanten*, 533-534. Onder hen treedt ds. Van Pellecom sterk naar voren. Hij was tweemaal gehuwd: 1. met Joanna Geertrui Zegerius, overl. 11 maart 1822 en begraven onder een nog bestaande grafzerk in de Ned. Herv. Kerk te Leur; 2. met Elisabeth Wuyster, wed. de Groot Schimmel uit Ginneken; laatstgenoemd huwelijk werd op 14 jan. 1825 te Princenhage gesloten. Aan zijn eerste vrouw wijdde ds. Van Pellecom een leerrede over Klaaglied V, 15, 16a onder de titel „Hulde aan de dierbare nagedachtenis van mijne voor eeuwig geliefde echtgenoot Joh. Geertrui Zegerius”. (Breda, W. van Bergen en Comp. 1822). Het volgende jaar verscheen bij dezelfde uitgever van hem een bundel gedichten, o.a. een grafschrift voor Johanna Zegerius. In dit boekje komt zijn portret voor. De bibliotheek van het Provinciaal Genootschap te 's Hertogenbosch bezit van hem een bundel „Gedichten” in handschrift (HS E 26) gebonden in rood leder met fraaie vergulde randversiering, goud op snee (360 pag.). Het voorwoord is gedateerd „Schiedam 29 Oct. 1814”. Het boek bevat Van Pellecom's silhouet-portret door L. Schweickhardt.
- ³¹ Bijlagen raadsnotulen der gemeente Breda 1972 no. 28.
- ³² Bijlagen als voor 1973 no. 381 (Raad dd. 17 jan. 1974).